

OBSAH

Úvodem	13
Kapitola 1 Etnologické bádání o trampingu	23
Reflexe trampování	23
První etnologické výstupy	25
Grantový projekt <i>Kultura dnešních dětí a mládeže</i>	30
Vlastní aktivity	32
Výuka na Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity	36
Diplomové práce o trampingu	38
Další badatelské aktivity	41
Prameny současného bádání	44
Metody etnologického výzkumu trampingu	59
Kapitola 2 Podstata trampingu	62
Tramping jako specifický český fenomén	62
Nositelé trampingu	64
Důvody trampování	74
Trampové a romantika Divokého západu	77
Didaktické poslání i vzpoura	83
Vztah k přírodě	85
Tramprská etika	88
Identita trampa	102
Vnitřní diferenciacie tramprské komunity	104
Tramping jako způsob sdružování	109
Tramprské regiony	111
Atributy trampingu	112
Reflexe trampingu českou společností	115

Kapitola 3	Stručný přehled historie českého trampingu	124
	Tramping a legalita	124
	Vznik trampingu	126
	První republika	127
	Druhá republika a protektorát	140
	Třetí republika	146
	Tramping za socialismu	147
	Šedesátá léta	152
	Tzv. krizová léta a normalizace	157
	Současnost	176
Kapitola 4	Curriculum trampa	188
	Optimální věk k trampování	188
	Geneze trampa	190
	Vojenská služba jako mezník trampování	195
	Vstup do manželství jako mezník trampování	197
	Generační transmise trampingu	199
	Seniorský věk trampa	200
	Úmrtí trampa	201
Kapitola 5	Trampská osada jako základní segment trampské komunity	204
	První trampské kolektivy	204
	Vznik osady	206
	Osadní identita	216
	Jméno osady	219
	Členové trampských osad	225
	Osadní osobnosti	229
	Šerifové a jiní osadní představitelé	232
	Osadní curriculum	238
	Trampské rodiny	243
	Osada jako součást trampské komunity	246
Kapitola 6	Tramping v prostoru	254
	Z města do přírody	254
	Cestování z bydliště do výchozího bodu v přírodě	259
	Pacifiky	262
	Nádraží jako trampský strategický bod	267

Automobily a autostop	272
Dopravní prostředky v tramské současnosti	275
Tramské putování přírodou	277
Putování rutinní	278
Velké vandry	281
Dva typy tramského pobytu v přírodě	283
Tramská praxe putování terénem	286
Nocování v terénu	293
Rozdělávání ohně	301
Vaření v terénu	303
Táboření	307
Od stanování k chatě	316
Stabilní obydlí	318
Boudy	319
Příbytky jiného původu	327
Obývání příbytku	329
Význam obydlí pro tramský kolektiv	333
Chatové kolonie	337
Tři typy tramských teritorií	340
Tramský region jako místo volnočasových aktivit jiných komunit	353
Kapitola 7 Tramping jako komunikační báze	362
Potřeba komunikace	362
Tramský pozdrav	364
Zalomení palců	366
Tramský slang	368
Seznamování	370
Komunikační příležitosti	372
Kamarádství	375
Tramské přezdívky	377
Tramský humor – kanada	387
Postavení trampů-samotářů v rámci tramské komunity	388
Tramské „jedy“	390
Tramská hospoda	400
Komunikace trampů s místními obyvateli	412

Kapitola 8	Tramenské zábavy a festivity	419
	Od komunikace k festivitám	419
	Táborový oheň	421
	Sleziny a potluchy	423
	Osadní oslavy	443
	Kar	449
	Tramenské memoriály	450
	Osadní festivity otevřené kamarádům	455
	Festivity s účastí veřejnosti	457
	Porta	459
	Tramping a sport	460
Kapitola 9	Hudba a zpěv jako činitelé integrace tramenského hnutí	465
	Potřeba tramenského zpěvu	465
	Tramenská píseň	467
	Trampští skladatelé a písničkáři	471
	Spontánní zpěv na osadě	473
	Tramenské hymny	478
	Trampští zpěváci a jejich sbory	480
	Osadní kapely	483
	Pódiové vystupování	483
	Kontakty mezi osadami prostřednictvím hudby a zpěvu	486
	Lokální původ tramenské písně, její šíření	487
	Význam tramenské písně	494
Kapitola 10	Současný český tramping	497
	Tramping v nových životních podmínkách	497
	Změny v důsledku nových podmínek	499
	Změny přístupu moci	499
	Změny ekonomické	503
	Změny ve způsobech trávení volného času	504
	Změny terénu	507
	Relikty trampingu	511
	Příliv nových relaxujících	512
	Vlivy trampingu na chataření	514

OBSAH

Tramprská reflexe změn	516
Proměna trampingu jako důsledek obecných změn	517
Vnitřní změny tramprské komunity	521
Proměny tramprské praxe	525
Vzpomínky na trampování	532
Hodnocení významu trampingu	537
Víra v budoucnost trampingu	544
Slovo autora	548
Seznam použité literatury a jiných zdrojů poznání	550
Summary	557
Zusammenfassung	557
Dědictví českého trampingu – ilustrace	561
Jmenný rejstřík	568
Předmětný rejstřík	574

TRAMPSKÝ HUMOR – KANADA

Jedním ze specifíků trampingu je i skutečnost, že na rozdíl od jiných subkultur, zejména těch, které ve svých projevech vyjadřovaly téměř výhradně vzdor, vztek a nenávisť, prolínal komunikaci příslušníků trampské komunity velmi často humor. Ten byl spíše laskavý, zpravidla neškodný a nacházel výraz v bodrém žertování a přátelských vtipech. Dokládají to i slova trampského hudebníka a skladatele Jendy Kordy, jenž ve svých vzpomínkách napsal doslova: „O legraci mezi trampíři nouze nebyla, zvláště v období ‚kanadských‘ žertíků.“⁶⁰

Trampové pěstovali svůj originální humor cílevědomě, přičemž jejich vtipné počínání leckdy nabývalo specifických žertovných projevů, vyjadřujících jejich víceméně společné postoje k životu a ke světu. Někteří z nich však vyznávali poněkud svérázný druh humoru, jenž spočíval ve vyvedení vybraného kamaráda z míry vhodně koncipovaným, obvykle dosti drastickým vtipem. Těmto vtipům se už v meziválečném období říkalo „kanadské žertíky“ a jejich rozšíření a obliba přivedla trampy k přesvědčení, že jde o vyhraněný styl humoru, kterému sami dali název „kanadský humor“ neboli zkráceně „kanada“. Kanada ovlivnila nejen trampské konání v podobě rozličných situačních kousků, jež se pak staly námětem vtipného vypravování trampů při různých příležitostech. Tento způsob humoru poznamenal i jejich písňovou tvorbu. Dokládají to i následující Kordova slova: „I tyto taškařice měly vliv na tvorbu trampských písniček. Vznikla jich celá řada – vtipných a veselých.“⁶¹

Klasický beletristický popis kanadských žertíků pochází rovněž z pera klasiků českého humoru Jaroslava Žáka a Vlastimila Rady, kteří trampům věnovali některá svá díla, včetně těch nejzdařilejších a nejoblíbenějších. Jde zejména o první dva díly knihy *Bohatýrská trilogie*, nazvané *Vzpouza na parníku* „Primátor Dittrich“ a *Dobrodružství šesti trampů* (*Nové pověsti české*). Právě zde, v prvním dílu, je předvedena „modelová“ ukázka kanadského humoru ve zvláštní pasáži nazvané

⁶⁰ Korda, Jenda: Zdroj inspirace k písničkám... In: Mácha, Zbyněk (ed.): *Kronika trampské písničky*, s. 21.

⁶¹ Tamtéž.

Povídka o kanadských žertících, jíž dominují vzájemně se špičující trampové Underwood a Remington z fiktivní osady *Popokatepetl*.⁶²

Humor trampů našel výraz i v trampských anekdotách, které si záhy po vzniku trampingu začali vyprávět. Miki Ryvola, jenž je vybral ze starých trampských časopisů, osadních kronik i cancáků a uspořádal do sbírky, tvrdil, že už u prvního táboráku, v roce 1918 nad Svatojánskými proudy, zazněla i první pravá a nefalšovaná tramská anekdota: „Anekdota drsná, nemytá, nečesaná, provoněná kouřem i rumem, právě taková jako vltavští pistolníci a zálesáci, kteří ji s takovým gustem vyprávěli.“⁶³

POSTAVENÍ TRAMPŮ-SAMOTÁŘŮ V RÁMCI TRAMPSKÉ KOMUNITY

Z hlediska komunikace mezi trampy se mnohdy poněkud vymyká zmíněný tramp-samotář, tedy čundrák, jenž – jak již bylo řečeno – nejraději vyrážel do přírody sám, soliterně, a tudíž mohl působit samotářským dojmem, což zpravidla odpovídalo skutečnosti. Tramp-samotář obvykle příliš nestál o společnost jiných kamarádů, nebo dokonce o členství ve stabilizovaném kolektivu trampů, v patřičné tramské osadě, z nichž mnohé prosluly široko daleko a zejména pak přímo v tramské komunitě svou bujarostí, sklonem k boдрému i nevázanému žertování, k tramskému humoru, ke kanadě. Svou distanci od ostatních trampů vyjadřoval i symbolizovanou zkratkou, jíž se sám označoval, totiž písmeny T. S., viditelně umístěnými na jeho zevnějšku.

Trampové-samotáři byli vždy ve zjevné menšině v rámci tramské subkultury, která definovala tramping mimo jiné jako specifický způsob sdružování sobě blízkých lidí se společnými zájmy, zvláště pak ctitele romantiky ve volné přírodě. Trampové-samotáři však nebyli nikdy zcela izolováni od ostatních, i když společnost jiných trampů vyhledávali spíše jen příležitostně, víceméně nahodile a časově omezeně. Pro svou výjimečnost v rámci tramské komunity byli

⁶² Rada, Vlastimil – Žák, Jaroslav: *Bohatýrská trilogie*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 80–81.

⁶³ *Tramské anekdoty*. Praha: Lidové nakladatelství, 1970, s. 5.

trampové-samotáři některými trampy, rozvíjejícími své trampské aktivity v kolektivu, někdy poněkud dehonestováni a vysmíváni, což se děje i v poměrně tolerantní éře posledních desetiletí. Svědčí o tom mimo jiné i jedna z definic trampa-samotáře, jež je dílem anonymního autora krytého přezdívkou Toulavej (mimořádně dosti frekventovanou v trampských řadách), který ji zveřejnil na internetových stránkách pojmenovaných *Náš tramp*: „Tramp-samotář (dále jen TS) je silným jedincem a naprostým egoistou. Nebo slabým jedincem a unikátním excentrikem. Nebo všechno dohromady. To se totiž navzájem nevylučuje. Přírodu má obyčejně rád tak, že je mu zatěžko se o tu radost z ní s někým dělit. A tak zatímco ostatní jezdí pokojně a spořádaně společně na osady, TS se fláká po stezičkách, které už nepoužívá ani zvěř, nebo se vleče po sluncem rozpálených okresech. A proklíná. Všechno a všechny. Hlavně sám sebe.“⁶⁴

Už v éře první republiky neunikli trampové-samotáři ani pozornosti soudobých kritiků skutečného trampingu. Například žurnalista Karel Jírů, oponent proletářského trampingu tolerující nanejvýš jeho měšťáckou podobu, je právě pro jejich solitérnost a údajnou inkompatibilitu vylíčil na začátku třicátých let minulého století se zjevným posměchem: „Zvláštní kastou pro sebe jsou trampové samotáři [...] Svým poustevnictvím a odporem ke všemu společnému a organizovanému získávají si zdání podivínů, ale zároveň také určitého příděchu tajemna. O jejich životě nevíme téměř ničeho a zvláštní bude asi svět, ve kterém tito osamělí vlci žijí.“⁶⁵

Tyto charakteristiky se však jeví jako dosti neadekvátní skutečnosti. Na pravou míru je uvádí například Jiří Procházka řečený Cancák, jenž odhaluje, že definice trampa-samotáře v podání anonymního autora s přezdívkou Toulavej zřejmě vyplývá z jeho osobních zkušeností, které však nelze generalizovat: „Trampu-samotáři připisuje vlastnosti, které tramp prostě nemůže mít – egoismus, osobní slabost, excentrismus. Tvrdí, že samotářům je zatěžko dělit se s někým o radost z přírody atd. S touto charakteristikou, s těmito popsány-mi vlastnostmi, nemůže nikdo o sobě tvrdit, že je tramp. Toulavej automaticky vyřazuje trampské samotáře z řad trampů, což ale nelze.

⁶⁴ *Kdo je tramp samotář*. In: *Náš tramp*.

⁶⁵ Jírů, Karel: O trampech – všeobecně. *Světovzor*, č. 691.

Trampů-samotářů ve světě trampů nebylo nikdy moc. Poznal jsem jich však dost na to, abych mohl tvrdit, že žádnou vlastnost v popsané charakteristice jsem u nich nepoznal. Naopak byli mnohdy lepší než mnohý osadní člen. Znali se se všemi ve svém regionu, i tam, kam se na svých toulkách kdy dostali. Jediná jejich vlastnost byla, že se na nikoho nevázáli, svoje kroky řídili jen podle svého rozhodnutí.“⁶⁶

TRAMPSKÉ „JEDY“

Není pochyb, že i mnohým trampům leckdy pomáhal při rozvíjení komunikace, jež vedla k posílení jejich vzájemného sblížení i realizace různých, zejména zábavních aktivit, alkohol jako prostředek, jenž umožňuje i společensky uzavřenému člověku „začít komunikovat, pomáhá zbořit pár zdí, které ho oddělují od ostatních“. Problematika vztahu nositelů trampské subkultury k alkoholu a jejich etablování v krčmenném prostředí českých zemí se nepochybně jeví značně pozoruhodnou, a tudíž je záhodno věnovat jí patřičnou pozornost.⁶⁷ Současně je však třeba přistupovat k této otázce s jistou obezřetností, aby nedošlo k navození představy, že všichni trampové byli opilci, jejichž jediným cílem bylo požívat opojné nápoje. Nutno předsadit, že konzumace alkoholu nikdy nestála u většiny trampů na prvním, ba ani předním místě.

Věhlasný trampský kronikář Bob Hurikán v předmluvě svého spisu *Dějiny trampingu* sice tvrdil, že „mladým ukázal tramping cestu k návratu do přírody a tím k čistému lidství, cestu [...] ze zakouřených barů a hospod [...]“,⁶⁸ to však bylo značně zidealizované konsta-

⁶⁶ Písemné vyjádření Jiřího Procházky zvaného Cancák, z 22. 3. 2023. Autorizováno respondentem.

⁶⁷ Tematika vztahu trampů k opojným nápojům a jejich začlenění do krčmenného prostředí v Čechách i na Moravě v poslední století není téma zcela neotřelé, v rámci svých etnologických bádání zacílených na tramping jsem už dříve věnoval pozornost mimo jiné i problematice trampských hospod, byť v teritoriálně poměrně úzce vymezeném záběru. Srov. Altman, Karel: Trampské hospody na Třebíčsku, s. 118–130. Této tematice je věnována také studie Altman, Karel: „Volte své jedy!“ K problematice vztahu trampské subkultury k alkoholu a krčmennému prostředí. In: Pavlincová, Helena (ed.): *Filozofie jako životní cesta. Ad honorem Jan Zouhar*. Brno: Muni press, 2019, s. 191–208.

⁶⁸ Hurikán, Bob: *Dějiny trampingu*, s. 11.

tování. Že trampové nevedli vždy přísně asketický život, nýbrž že se uměli vesele bavit a žít patřičně společensky, dokládá i zmínka téhož kronikáře, jenž jindy vykazoval sklony vyzdvihoval tramping jako vzor mravnosti a občanských ctností. Ve svém díle připouští doslova: „Nechci také tvrdit, že trampové jsou filistry, naopak rádi se zasmějí, napijí [...]“⁶⁹ Vzápětí však je u autora tohoto tvrzení patrná snaha korigovat vlastní slova, a to výslovným odmítnutím představy, že jde o nějaké mravní excesy či projevy vulgarity ze strany trampů; jak praví, „naprosto odmítám názor, že sprostota a surové vtipy jsou jim milejší, než krásné využití dne v přírodě“.⁷⁰

Nelze zpochybnit, že většina trampů od samého počátku svého hnutí vyznávala vznešené ideály zdravého pobytu v přírodě spojené s romantikou a dobrodružstvím, se sportem. Avšak ani oni se v terénu nikdy neobešli bez patřičného občerstvení nejen jídlem, ale také pitím, mezi nímž leckdy nechyběly alkoholické nápoje – pivo, víno, rum, slivovice i další lihoviny. Alkohol pak hrál nikoli nevýznamnou roli v běžném životě nejednoho trampa či tramské osady, tedy kolektivu, v němž – jak známo – „víc chutná“. Při putování a táboření ve volné přírodě alkohol trampům jistě pomáhal, zejména při jejich pobytu v leckdy drsných klimatických podmínkách, při navození zdání tepla v chladném počasí i při dezinfekci proti rozmanitým neduhům. Alkoholické nápoje však sloužily i trampům k povznesení mysli, k povzbuzení dobré nálady a tím i k ještě těsnějšímu a pevnějšímu stmelení kolektivu.

Významu opojného pití si byli mnozí trampové dobře vědomi, jak o tom svědčí řada důkazů, například v podobě zcela explicitního velebení samotného alkoholu jako takového i jeho jednotlivých druhů, stejně jako vlastní konzumace rozličných životabudičů. Oslava tramského popíjení měla rozličnou podobu, byla součástí vyprávění různých příběhů a vzpomínek, které mnozí zachytili i písemně, ať už na stránkách cancáků a kronik, nebo i v samostatných vzpomínkových statích a knižních pamětech, vydávaných tiskem za účelem jejich trvalého zaznamenání a současně i jejich sdělení zaujaté tramské komunitě, případně i zvědavé širší veřejnosti. Trampové

⁶⁹ Tamtéž, s. 11.

⁷⁰ Tamtéž.

odedávna hráli a zpívali i své vlastní pijácké písně neboli „vyřvávačky“, které si sami skládali a z nichž některé jsou specifickou oslavou opojného pití. Jednou z nejznámějších je již řadu desetiletí kupříkladu píseň od Mikiho Ryvoly *Bedna od whisky*, která už dávno přesáhla hranice tramské komunity a téměř zlidověla. Je však příkladem písně, jejímž námětem není příběh přímo tramského hrdiny, nýbrž postavy z Divokého západu, tedy z oblasti českými zálesáky tolik obdivované. Citovaný Jiří Procházka zvaný Cancák k tomu dodává: „Musíme vzít v úvahu, že nejen v této písničce, ale prakticky ve všech ostatních tohoto žánru se nezpívá o trampech, ale o někom úplně jiném – zlatokopech, kovbojích, námořnících, různých desperátech atp. A písnička vždy vypravuje nějaký děj. Tak *Bedna od whisky* vypráví o nějakém banditovi, který je za nějaký zločin lynčován a teď stojí na bedně od whisky. O trampech ani slovo.“⁷¹

Někteří zálesáci pak pořádali na svých osadních setkáních i různé pijácké soutěže, například klání O pivního Bivoje (známe je mimo jiné z prostředí osady *Kobra* v údolí řeky Oslavy), atd.⁷² Právě pivo se někdy stává součástí takových soutěžních zápolení. Tak při 25. ročníku hudebního festivalu Tramská nota Padochov v roce 2019 byla o přestávce mezi vystoupeními hudebníků vyhlášena soutěž, kdo nejrychleji vypije půllitr piva, ovšem brčkem. „Přihlásili se čtyři soutěžící. Vítězem se stal kamarád Speedy. Co vyhrál? Samozřejmě zase pivo!“⁷³ Alkoholické nápoje, stejně jako třeba cigarety a jiné kuřivo, často sloužily i jako odměna při rozmanitých dalších tramských soutěžích a závodech. Třeba když v roce 1928 uspořádala osada *Hobart camp* plavecký memoriál na pětakilometrové trati Štěchovice–Libřice (cíl se nikoli náhodou nacházel u krčmy Patrika Adlera), byl tento závod dotován následujícími cenami: 1. cena – originál whisky Black and White, 2. cena – stovka „egyptek“ (tedy cigaret proslulé značky Egypt) a 3. cena – deset piv.⁷⁴

⁷¹ Písemné vyjádření Jiřího Procházků zvaného Cancák, z 22. 3. 2023. Autorizováno respondentem.

⁷² *Oslavské boudy* 5, 1998, č. 4, s. 17. Srov. Altman, Karel: Tramské hospody na Třebíčsku, s. 119.

⁷³ Eva a Palec: 25. ročník Tramská nota Padochov. *Oslavské boudy* 2019, č. 2, s. 9.

⁷⁴ Hurikán, Bob: *Dějiny trampingu*, 1990, s. 43.

O vztahu trampů k různým druhům opojných nápojů, jimž skromně, ale leckdy i s nemalou naruživostí holdovali, svědčí i svérázné, možno říci stylové přezdívky, které jim udíleli. Pivu říkali už za první republiky „zrzavá voda“, což je ovšem termín rozšířený i v jiných než trampských řadách. Zejména v oblasti Čech v meziválečném období přezdívali pivu také „bahno“, což byl v té době (a už v předchozích desetiletích) obecně užívaný název.⁷⁵ Pro silnější alkoholické nápoje, tedy lihoviny, měli už od samého počátku svého hnutí označení všeobecně známé z oblíbených westernů – „ohnivá voda“. Také některým z nejčastěji popíjených druhů těchto koncentrátů se dostalo přezdívky. Oblíbenému opojnému nápoji tuzemské výroby, ještě nedávno oficiálně nazývanému jako rum a v současnosti označovanému nejčastěji jako „tuzemák“ či „tuzemský“, říkali trampové už kdysi „bramboráček“, neboť byl vyráběn z bramborového škrobu. Slivovici přezdívali přímo poeticky „básnička“, bohužel není známo proč.⁷⁶ Alkoholické nápoje ve svém slangu – pochopitelně s drsnou ironií sobě vlastní – také nazývali „jedy“ a pro jejich výběr z nápojového lístku vymysleli patřičně otrlý cynický obrat: „Volte své jedy!“⁷⁷ Tento frazém byl hojně rozšířený již v začátcích trampování, tedy od dvacátých let minulého století, pochází zřejmě z románu *Démon alkohol* od Jacka Londona, tedy od autora, jenž – jak známo – i danou problematiku velmi dobře ovládal, zejména na základě autoptického poznání.

O tom, že někteří z trampů nebyli a ani v současnosti nejsou právě abstinenty, vypovídají mimo jiné i jinotajné či dvojsmyslné, byť poněkud průhledné narážky v nejrůznějších pojednáních přímo na stránkách jejich periodického tisku nebo různých samostatných spisů, zejména těch memoárového charakteru. Ale nejen tam, také jinde – zvláště při oslavách narozenin či jmenin – si zcela nepokrytě, ba výslovně přejí navzájem „nezničitelné zdraví a stále stejnou nestárnoucí žízeň“.⁷⁸

⁷⁵ Srov. *Velký trampský slovník*. In: *Trampská osada Skaláci*. Kvalita piva tehdy neodpovídala dnešním standardům, pivo bývalo kalné, a ne vždy čiré, jak je tomu dnes. V současnosti je název piva „bahno“ považován za zastaralý a většinou už se v tomto smyslu neužívá.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Srov. Altman, Karel: „Volte své jedy!“, s. 191–192.

⁷⁸ Trampský kmet Jiří Procházka řečený Cancák coby zkušený znalec trampské komunity ovšem zmírňuje takto vyjádřenou pijáckou proklamaci trampských